

'n Leë plek in die Suid-Afrikaanse geskiedenis word gevul

Francois Smith, *Kamphoer*

Tafelberg, Kaapstad, 2014

262pp

ISBN 978-0-624-06551-7

R226.00

“Daar was ’n leë plek in die geskiedenis” – só verklaar die skrywer van *Kamphoer*, Francois Smith, tydens ’n Kwêla-onderhoud teenoor Theresa Benade (14 September 2014). *Kamphoer* vertel die storie van Susan Nell, ’n meisie wat op 1 Januarie 1902, tydens die Anglo-Boereoorlog, wreedaardig deur twee Britse soldate en ’n “joiner” in die Winburg-konsentrasiekamp verkrag is. Susan word vir dood agtergelaat, maar ’n Sotho-kruiedokter vind haar waar sy van die kamp se lykswa afgeval het – die wa wat dooies elke oggend bymekaarmaak om te begrawe. In ’n grot tussen die

Winburgkoppies behandel die kruiedokter en 'n Sotho-vrou haar om te herstel van haar fisiese en geestelike wonde. Hulle help haar ook om te vlug, eers tot in Bloemfontein en dan na die Kaap. Hier word sy onder die vlerk van Marie Koopmans-De Wet geneem. Dit is ook Marie Koopmans-De Wet wat haar later help om na Nederland te gaan. Hier bekwaam Susan haar in die psigiatrie. Wanneer sy veel later in haar lewe as verpleegster soldate van die Tweede Wêreldoorlog (bomskokpasiënte) in 'n Britse hospitaal te Devon behandel, kom sy van aangesig tot aangesig met een van haar verkragters. Alhoewel sy haarself deur die jare probeer oortuig het dat sy ten volle herstel het, besef sy tydens hierdie ontmoeting dat sy nog nie van die geestelike wonde van die wandaad herstel het nie.

Wanneer die leser reeds op die titelblad ingelig word dat die teks op “'n ware verhaal” gebaseer is, ontstaan verskeie vrae rondom die mate waartoe die werklikheid/realiteit, oftewel feite, in die daaropvolgende vertelling teenwoordig is. Dit is waarskynlik dan ook hier waar die geskiedkundige- en die letterkundige leser van mekaar geskei word. Geskiedenis soek die feite, realiteit en die waarheid, terwyl, wanneer letterkunde ter sprake is, daar altyd plek is vir die spel van die verbeelding. Juis dít kan die lees van 'n teks soos hierdie vir die geskiedkundige problematies maak, want waar in die vertelling is die skeiding tussen die werklikheid en die verbeelding?

Kamphoer (Smith se debuut) is 'n opdragwerk deur Tafelberguitgewers en wel na aanleiding van die boek *The Boer Whore*, geskryf deur Nico Moolman (2012). Na deeglike navorsing gee Moolman self sy werk uit. Alhoewel Moolman se werk ook as 'n roman beskryf word, wil dit tog voorkom of dit die feitlike weergawe (ook oorvertel) van Susan Nell se verhaal is. Hierin word die feite rondom die tragiese gebeurtenis, dus die geskiedenis van die slagoffer, Susan Nell, bekend gemaak. Die “waarheid” word bekragtig deur foto's van grafte en dies meer, soos onder andere geneem deur 'n fotograafvriend, ene Perry, saam met wie Susan volgens oorlewering per trein na Kaapstad gereis het. Dit is ook Perry wat haar vergesel wanneer sy jare later, in die 1950's, Winburg weer besoek.

Eintlik was Susan Nell se spore in Suid-Afrika uitgewis – soos Smith dit self stel. Per toeval kom Moolman tydens 'n sakebesoek aan Bangkok in aanraking met die dogter van Susan Nell, wat dan die verhaal van haar Afrikanerma aan hom vertel. En weereens per toeval, terug in Suid-Afrika, sien Moolman die graf van Alice Draper terwyl hy saam met sy familie die geskiedenis van die Luwes-familie tydens 'n besoek aan die Winburg-begraafplaas probeer nagaan. Moolman herken die naam Alice Draper as dié van Susan Nell se konsentrasiekampvriendin van wie haar dogter hom vertel het. Daar en dan het sy navorsing oor Susan Nell momentum gekry.

Gesien in die lig van die trauma waardeur 'n slagoffer van verkragting gaan; die dra van skuldgevoelens en veral die stilswye van so 'n daad, moes dit tog gebeur het dat Moolman se geskiedkundige werk daardie leë plek waarna Smith verwys, moes vul. Tafelberguitgewers sien egter die behoefte raak om hierdie storie in Afrikaans te laat vertel, maar dan as 'n roman. Smith en sy roman word vir verskeie

pryse benoem en word as wenner van die ATKV-prys (2015) aangewys. Die teks word verskeie kere herdruk en ook vertaal en in ander lande uitgegee. Waaraan die sukses van hierdie verhaal as prosawerk toegeskryf kan word, is egter 'n studie wat tuis behoort by die bestudering van die Afrikaanse kanon deur letterkundiges. Vanuit 'n geskiedkundige oogpunt word met *Kamphoer* se sukses – veral op grond van die wye groep lesers wat die teks gelees het – bewys dat die leser se dors na die waarheid, die werklikheid of die geskiedenis, 'n natuurlike dryfveer in die leesproses is. Alhoewel daar onder letterkundiges vrae oor die literêre waarde van die teks mag ontstaan, veral na aanleiding van die toekenning van pryse, word dit duidelik dat die soeke na die waarheid dikwels juis dít is wat die nuuskierigheid van lesers prikkel. Veral tydens mediaverskynings maak Smith dit self bekend dat hy met die basiese feite, soos aan hom bekend gemaak, gewerk het. As skrywer van 'n roman word dit vir hom egter 'n uitdaging om hom in die skoene van Susan Nell te plaas, om deur die gebruik van sy verbeelding te probeer uitvind wat kon gebeur het as sy haar verkragter(s) jare later sou ontmoet. Sou sy sodanige geleentheid gebruik om wraak te neem?

Dat *Kamphoer* by uitstek daarin slaag om 'n stukkie Suid-Afrikaanse geskiedenis te ontbloot of om 'n leë plek in die geskiedenis te vul, is nie te betwyfel nie. Geskiedkundige lesers moet egter gewaarsku word dat die waarheid êrens in hierdie verhaal ophou en 'n verbeeldingswêreld 'n aanvang neem. Verbeelding is en bly 'n onmisbare deel van die letterkunde – een van daardie elemente wat die leser aan die lees hou. Gelukkig vir die geskiedkundige leser word die storie agter die storie, die feite, na voltooiing van die vertelling agter in die boek bekend gemaak – iets wat vir die geskiedkundige leser waarskynlik eerder as voorwoord tot die teks moes wees.

Vertellings van stories uit die Anglo-Boereoorlog, soos dié wat die afgelope dekades sterk na vore getree het, is duidelik nog nie holrug gery nie. Na aanleiding van die leserreaksie op *Kamphoer* blyk hierdie gebeure vandag steeds relevant te wees. Die waarskynlikheid is groot dat stories soos hierdie – gebeure waaroor daar in die verlede nie gepraat is nie – wag om vertel te word. Daar is waarskynlik steeds plekke in die Suid-Afrikaanse geskiedenis wat net soos die graf van Susan Nell langs dié van haar vriendin in die Winburg se konsentrasiekamp, vandag leeg is.

Marian Human-Nel
Universiteit van die Vrystaat